

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА У СФЕРІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

© Довбенко В. І., 2015

Проаналізовано проблеми вітчизняної економіки, які стосуються розвитку конкурентних засад в інноваційній діяльності. Виявлено характер чинників впливу на процеси комерціалізації результатів НДДКР з урахуванням інтересів сторін учасників інноваційного процесу. Проведене дослідження дає змогу зробити висновки про можливості покращення інвестиційного клімату у сфері інноваційної діяльності у результаті формування конкурентоспроможних інноваційних кластерів та інших елементів сучасної інноваційної інфраструктури.

Ключові слова: інноваційний процес, комерціалізація інновацій, трансфер технологій, інноваційні проекти, кластери, інноваційна інфраструктура.

V. I. Dovbenko

Lviv Polytechnic National University

THE PROBLEMS OF SHAPING EFFECTIVE COMPETITIVE ENVIRONMENT IN THE FIELD OF INNOVATION ACTIVITY

© Dovbenko V. I., 2015

In the article the problems of the domestic economy concerning development a competitive framework in innovation activity are analyzed. The nature of factors of influence on the processes of commercialization the R&D results in the interests of the innovation process party members are discovered. It is proved that existing approaches to planning, organization and promotion of scientific research do not address high risks of failure to obtain the expected results and the special nature of research work. Established that the use of external knowledge, inventions and technology provides additional opportunities to enterprises implementing innovative projects through collaboration with research institutions, suppliers, customers, competitors and the formation of open networks find innovative solutions. However, the low effectiveness of the existing domestic technology transfer leads to gaps in the chain of “science-production”, lack of demand for the results of scientific and technical activity is the main obstacle to the creation of regional innovation systems. These factors lead to a loss of competitive position on the market of high-technology products. Domestic enterprises are extremely behind foreign competitors with the creation of intellectual capital, which is a source of intangible assets. To change the situation in the field of science and innovation is necessary to change perception of development processes as predefined trajectory forward and keep in mind the cyclical development processes and the need to conduct continuous training to technological upgrading as the production and services, and also social services. The necessity of creation the structures that connect investors, developers, innovation, local and regional authorities, innovative structure and business entities to coordinate their actions to obtain the expected results during the process of commercialization the results of scientific research is

signalized. It is proved the role of technology transfer networks in mutual approaching of science and business and promoting the disclosure the potential of new R & D for their further commercialization. In order to increase of innovation activity emphasizes the need to a significant increase the wages of the intellectual work of researchers involved in the process of development and implementation of innovation. The conducted research has allowed draw conclusions on the possibilities of improving the investment climate in the area of innovation activities as a result of formation the competitive innovation clusters and other elements of the modern innovation infrastructure. To change the situation in the field of innovation activity is important to create necessary conditions for the increasing financial attractiveness of participation in the development and implementation of innovation projects.

Key words: innovation process, commercialization of innovations, technology transfer, innovative projects, clusters, innovative infrastructure.

Постановка проблеми. Розвинені країни підтримують активну інноваційну діяльність. Це надає незаперечні конкурентні переваги їх суб'єктам господарювання на ринку. Україна ж значно відстає від передових країн щодо масштабного розгортання інноваційної діяльності. Насамперед це стосується питань комерціалізації нових наукових розробок і створення умов для їх повноцінного застосування у господарській сфері.

Опора на активну інноваційну діяльність, безупинний пошук і використання нових способів і сфер нарощування та ефективного використання конкурентного потенціалу, завоювання міцних позицій на світовому ринку має стати основою економічного розвитку нашої держави й окремих суб'єктів господарювання. До того ж має бути створена сучасна інноваційна інфраструктура, яка спонукає учасників інноваційного процесу своєчасно розкривати свій потенціал й комерціалізувати результати НДДКР. Це передбачає зміни характеру економічних відносин у сфері інноваційної діяльності з формальних і бюрократичних на продуктивні та партнерські, зорієнтовані на швидке досягнення поставлених цілей стосовно виведення конкурентоспроможних продуктів на ринок із урахуванням інтересів сторін-партнерів та споживача. Однак недостатній рівень ділової активності та інноваційної культури, слабкість інноваційної інфраструктури та відсутність зрозумілої стратегії розвитку економіки не дають можливості своєчасно і повною мірою скористатися результатами нових розробок вітчизняних вчених і реально прискорити процеси економічного розвитку. Розгляду зазначених проблем і присвячена ця стаття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування конкурентоспроможного середовища, що сприяє інноваційному розвитку підприємств, досліджували такі зарубіжні вчені, як П. Друкер, С. Ентоні, Л. Едвінссон, Р. Каплан, Г. Ліндквіст, Б. Лундвал, Д. Нортон, М. Портер, К. Прахалад, Г. Чесбро та інші. Питанням покращення середовища ведення інноваційної діяльності підприємств присвятили свої праці вітчизняні науковці, зокрема, В. М. Геєц, С. Ілляшенко, О. Кендюхов, Ю. Лазаренко, П. Микитюк, О. Собко, Л. Федулова, Г. Філюк, П. Харів, Д. Черваньов, Л. Шульгіна, І. Яненкова, Т. Ярошевська. В їх працях розглянуто різні аспекти формування середовища активного сприйняття інновацій та комерціалізації нових НДДКР. Однак порушені в їх працях проблеми, що виникають під час формування середовища сприйняття інновацій, вимагають подальших досліджень, а висловлені ними пропозиції потребують свого уточнення з метою їх ефективного застосування на практиці за умов конкретної економічної ситуації в Україні.

Цілі статті. Метою роботи є виявлення наявних перешкод на шляху інноваційного розвитку вітчизняних підприємств з метою створення сприятливого середовища для розкриття їх конкурентоспроможного потенціалу і його ефективного використання задля забезпечення успішного розвитку. Для виконання цих завдань передбачається здійснити:

– обґрунтування нових підходів до формування умов щодо залучення інвестицій у реалізацію перспективних проектів, в основі яких лежать результати кращих наукових розробок;

– аналіз значення середовища знань та інноваційної культури у налагодженні партнерських відносин учасників інноваційного процесу у кластерах та інших інноваційних структурах та їх ефективної взаємодії між собою у процесі трансферу технологій;

– запропонувати заходи, що сприяють зацікавленій участі сторін у процесі комерціалізації результатів НДДКР з отриманням інноваційного продукту та його своєчасному просуванню на ринок для досягнення поставлених цілей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відсутність цілеспрямованої прозорої державної політики розвитку вітчизняної економіки, несприятливий інвестиційний клімат не сприяють створенню підприємств, зорієнтованих на випуск високотехнологічної продукції та здобуття конкурентних переваг на ринку. Однак проблема формування ефективного конкурентного середовища в Україні є дуже актуальною, оскільки рівень монополізації вітчизняної економіки є вкрай високим, що пригнічує підприємницьку ініціативу та інноваційну активність.

В Україні сформувалося монополізоване низкою бізнес-угруповань середовище, яке не сприяє інноваційній діяльності. Це відзначають науковці, дослідники та представники інноваційного бізнесу. Так, навіть за офіційними даними Антимонопольного комітету України, частка ринків з конкурентною структурою становить менше ніж 50 %, а понад 78 % вітчизняних ринків мають неконкурентну структуру. Також зменшується кількість підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб населення, все частіше відбуваються порушення антимонопольного законодавства, знижується рівень інноваційної активності вітчизняних підприємств [1, с. 11].

У правовій системі нашої держави утворився складний конгломерат рудиментів минулого, неузгоджених та еkleктично пов'язаних новацій, запозичених з інших систем. Вітчизняні закони постійно доповнюються масою коментарів, численними трактуваннями, підзаконними нормами і актами. Тому часто норми законів можна неоднозначно тлумачити, що призводить до непорозумінь у сфері економічних відносин. Державні та судові органи є слабкими з погляду їх авторитету і фінансової спроможності, що істотно знижує рівень захисту прав власності, підриває довіру інвесторів і сприяє трансформації конкурентних ринків у монополії [1, с. 14].

Сучасний світ відходить від традиційних уявлень про конкуренцію. В економіці розвинених країн відбувається збільшення частки наукоємних високотехнологічних товарів та послуг у їх загальному обсязі, а учасники економічних процесів розширюють ustalені межі конкуренції, переносячи її у сферу інновацій та на нові ринки. Це передбачає переміщення конкуренції у сферу формування інноваційного потенціалу розвитку, а саме наукових досліджень, розробок та поширення їх результатів у виробництво. Ера інформаційно-комунікаційних технологій підвищує значення нових знань у забезпеченні конкурентоспроможності економіки, що передбачає активне функціонування системи трансферу технологій. При цьому виникають нові форми партнерської взаємодії та співпраці учасників інноваційних процесів під час створення нових продуктів.

На ринках майбутнього домінуватимуть компанії, здатні приймати нестандартні рішення, використовувати нелінійні інновації, вести нові види бізнесу, що формує нові ознаки конкуренції. Сучасний світ бізнесу можна подати як два різні простори, перший з яких об'єднує нинішні галузі економіки, наявний ринок з чітко визначеними межами, де у компаній стає все менше можливостей для розвитку і збільшення прибутку. Другий простір є набагато привабливішим, оскільки об'єднує неосвоєні ринки, де потрібно створювати попит на нові продукти і можна швидко зростати. Компанії тут відкривають зовсім нові галузі (наприклад, eBay з її онлайн-аукціонами) чи змінюють межі сформованого економічного простору [2, с. 16].

Отже, формуючи ефективне конкурентне середовище у сфері інноваційної діяльності в Україні, слід переглянути попередні уявлення про сутність конкурентних переваг, змістивши увагу на сферу інноваційної діяльності з метою продуктивного використання інтелектуального потенціалу нації. Наявні підходи до планування, організації та стимулювання наукових розробок не враховують високі ризики неотримання очікуваних результатів та особливий характер праці дослідників. Необхідно у стислі строки змінити ставлення до учасників інноваційного процесу, які

сьогодні в нашій державі позбавлені належного фінансування, уваги та преференцій, що надаються вченим, дослідникам та розробникам нових продуктів і технологій у розвинених країнах.

Вчені давно вже б'ють на сполох стосовно необхідності зміни підходів до управління інноваційною діяльністю і зазначають відсутність реальних важелів активізації інноваційного процесу та існування в ньому "інноваційних прірв", оскільки апробовані і дієві упродовж тривалого часу засоби побудови конкурентних переваг вичерпують свої можливості, що потребує пошуку нетрадиційних варіантів забезпечення економічного зростання [3, с. 60]. Сьогодні фокус уваги економічної науки зміщується з конкурентних "сил відштовхування" на коопераційні "сили тяжіння", а сучасні маркетингові концепції ґрунтуються на побудові відносин між постачальником і споживачем не на основі реалізації (здавалося б протилежних) власних інтересів, а на прагненні до "сумісного створення цінності" [3, с. 74].

До основних причин низького рівня техніко-технологічного розвитку вітчизняних підприємств зараховують недосконалість державної підтримки інноваційної діяльності, технічну та технологічну відсталість, недосконалість механізмів трансферу технологій, неефективну амортизаційну політику, нестабільність податкової системи, недостатній рівень інвестування, недостатньо кваліфіковані кадри, низьку інноваційну активність, недосконалу правову базу, недосконалість механізмів лізингу [4, с. 29]. Особливо актуальним у нинішніх умовах стає питання ефективної організації інноваційного процесу. Це пов'язано із прискоренням темпів науково-технічного розвитку, скороченням життєвих циклів продукції, підвищенням конкурентної боротьби на ринках збуту. У результаті існує загроза переорієнтації вітчизняної науки на вирішення проблем інноваційного розвитку інших країн і перетворення України на експортера товарів і послуг з низьким рівнем доданої вартості, зокрема у сфері інтелектуальної праці, оскільки частка видатків на наукові дослідження й розробки у ВВП протягом вже багатьох років знижується [4, с. 169].

Автори монографії "Інновації і маркетинг – рушійні сили економічного розвитку" звертають особливу увагу на нерозвиненість маркетингового підходу до комерціалізації інновацій та його безсистемне використання в практиці українського бізнесу, що гальмує інноваційний розвиток економіки та комерційне використання результатів інноваційної діяльності. Вони наголошують на тому, що процес комерціалізації слід розглядати системно, оскільки формуються і ринкові та економічні інститути (нові потреби і моделі поведінки споживачів, нові ринки, нові бізнес-моделі тощо), і соціальні інститути, що стимулюють комерціалізацію (різні форми об'єднання суб'єктів ринку інновацій). У зв'язку з цим зростає функція маркетингу партнерських взаємовідносин [4, с. 270–273]. Це передбачає формування інноваційних мереж, що об'єднують наукові установи та дослідницькі університети, великі підприємства, малі інноваційні компанії, технопарки, центри трансферу технологій та інші інноваційні структури в єдину систему, спільна діяльність яких дає змогу за короткий проміжок часу та з найменшими витратами перетворювати науково-технічні ідеї на інноваційну продукцію [4, с. 382].

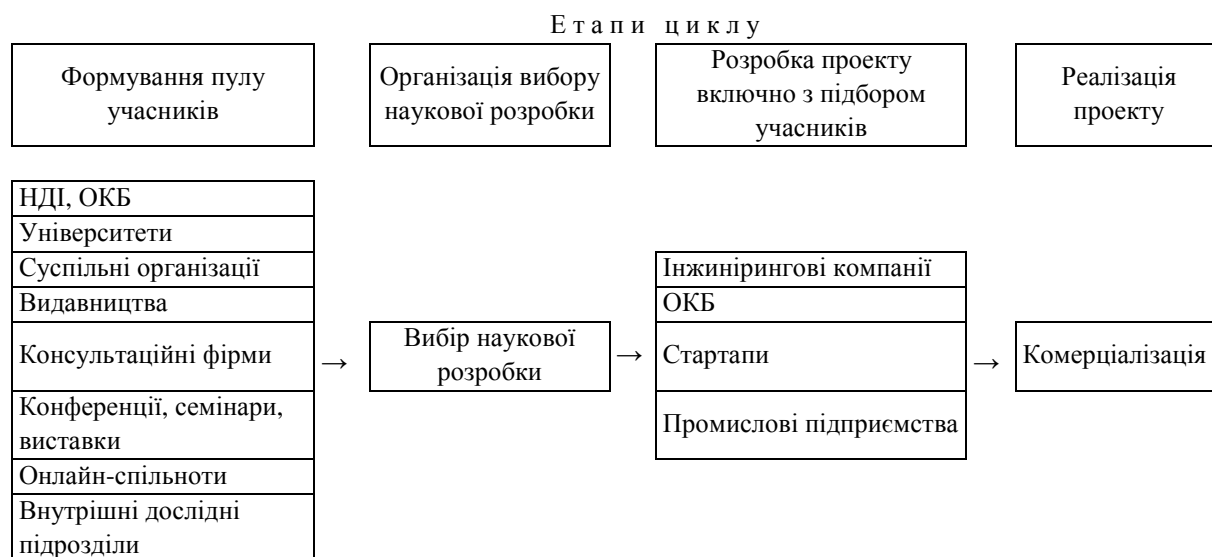
Слабкими є джерела конкурентних переваг вітчизняних виробів, які потерпають від недостатньо розвиненого маркетингового забезпечення, недостатньої репутації підприємств, що їх випускають, слабкості взаємодії та зворотного зв'язку із споживачем, недостатньої взаємної довіри сторін. Загальновідомо, що "маркетинг довіри" дає змогу вести конкурентну боротьбу на вищому рівні, ніж за допомогою традиційних прийомів (зниження ціни, стимулювання покупців тощо), оскільки він звернений до базових цінностей людини. Особливо це стосується сфери інновацій, де довіра між партнерами має важливе значення у процесах спільного формування й передавання нових знань, розподілі й захисті прав інтелектуальної власності, оскільки контракти на розроблення інноваційних товарів не можуть передбачити всі нюанси, які можуть бути в майбутньому. Тому співробітництво в інноваційній сфері неможливе без взаємодовіри, заснованої на неформальних міжособистісних й міжгрупових нормах і правилах [4, с. 431].

Важливим інструментом взаємодії сторін під час інноваційної діяльності стає модель відкритих інновацій. Її родоначальник Г. Чесбро запропонував учасникам інноваційного процесу будувати нові відносини між собою на основі довіри та взаємної підтримки, що з економічних

позицій є набагато доцільнішим, ніж розпорошення ресурсів на індивідуальне вирішення проблем інноваційного розвитку. До об'єднання зусиль сторін спонукає також постійне збільшення витрат на здійснення НДДКР (що стає непосильним у деяких випадках навіть великим компаніям) та збільшення рівня їх міждисциплінарності.

Сутність практики відкритих інновацій можна звести до двох напрямків: вхідні потоки знань, що збагачують базу знань організації через запозичення інноваційних ідей зовнішніх фахівців, та їх вихідні потоки, що створюють можливості для маркетингового просування ідей та розробок, які мають ринковий потенціал комерціалізації. Використання зовнішніх знань, винаходів та технологій надає підприємствам додаткові можливості реалізації інноваційних проектів за рахунок співпраці з дослідницькими установами, постачальниками, споживачами, конкурентами і формування відкритих мереж пошуку інноваційних рішень. Зворотний процес дозволяє виявити нові сфери застосування розробок передаванням розробок компанії інноваційним посередникам, контрагентам та іншим суб'єктам інноваційного середовища. Такий механізм дає можливість заощадити інвестиції, отримати прибуток від прямого трансферу технологій та укладених ліцензійних угод, компенсувати частину витрат на дослідження і розробки, залучити додаткові джерела зовнішнього фінансування, а також розширити інноваційну екосистему компанії. Подвійний процес ("coupled process"), що поєднує в собі характеристики двох попередніх процесів, спрямований на генерацію нових ідей і комерціалізацію перспективних розробок і для внутрішнього, і для зовнішнього використання [5]. Найпоширенішою стала модель "ззовні-всередину", яку успішно використовують деякі компанії, зокрема Intel, яка формуєчи інноваційну стратегію, аналізує доцільність застосування результатів НДДКР, виконаних іншими організаціями, та можливість їх поєднання із власними напрацюваннями для створення нових продуктів.

Для ефективного функціонування моделі відкритих інновацій потрібне створення партнерств для спільного проведення НДДКР, що дає змогу створити оптимальну бізнес-модель, знизити витрати на дослідження, збільшити обсяги пропозиції нових продуктів, а також створити нові ринки інноваційної продукції (див. рисунок). Відкриті інноваційні системи виконують завдання мотивації, інтеграції та ефективного використання інновацій [6].

Бізнес-модель процесу інноваційного циклу з використанням концепції відкритих інновацій

Примітка. Склав автор з використанням даних [5, 6]

Застосовуючи модель відкритих інновацій, компанії залучають нові ідеї та розробки для створення нового продукту і виходу з ним на ринок. Це є новим етапом розвитку інноваційної діяльності із залученням зовнішніх джерел інноваційного потенціалу з метою підвищення конкурентоспроможності учасників, що увійшли до складу партнерської мережі (кластеру).

Теорія відкритих інновацій спирається на широкий спектр зовнішніх джерел знань, які виступають в якості драйвера внутрішнього зростання фірми, створення вартості та інновацій. Співпраця між фірмами, їх постачальниками, клієнтами та потенційними конкурентами має вагомe значення у просуванні інновацій. Мережі допомагають фірмам в отриманні додаткових знань і можливостей, підвищенні їх доступності за усім ланцюжком від ранніх стадій технології до комерціалізації нових наукових розробок [7].

Цінність інновації не вимірюється грандіозністю ідеї, а тим наскільки широко й ефективно вона використовується. Інструментом підвищення міжнародної конкурентоспроможності регіону та його інтеграції до світового економічного простору є кластери, які сприяють зростанню експорту продукції та прямих іноземних інвестицій до регіону [8, с. 6–7]. Однак для забезпечення їх успішного функціонування важливо подолати освітницький, освітній, урядовий та міжфірмовий розрив, а також прогалини у русі капіталу, що дозволить навести мости між учасниками кластеру для організації їх плідної співпраці [8, с. 16].

Для підвищення конкурентоспроможності економіки і забезпечення її розвитку економічна політика повинна бути спрямована на сприяння трансферу технологій. З цією метою у жовтні 2013 р. було прийнято нову редакцію Закону України “Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій” [9], яким передбачено заходи щодо підтримки трансферу технологій як пріоритетного напрямку інноваційної діяльності. Відповідно до Закону розробники мали б бути зацікавлені у комерціалізації результатів НДДКР внаслідок передавання їм майнових прав на технології, розроблені за бюджетні кошти. Окрім того, у Законі передбачено механізм, за яким гроші, отримані в результаті трансферу технологій, можна буде використовувати для виплати винагороди авторам, розвитку інноваційної діяльності, а також оплати патентування за кордоном. Разом з тим статтею 11 цього Закону передбачені винятки, за якими майнові права на технологію та/ або її складові, профінансовані з бюджету, повинні передаватися органам державної влади, НАН України і галузевим академіям наук, які здійснювали фінансування зазначених НДДКР. Відсутність чіткого переліку випадків, які вимагають передавати технології державним органам веде до того, що норми цього Закону можна тлумачити неоднозначно, що нівелює стимули до комерціалізації результатів НДДКР та не сприяє взаємній довірі сторін.

Вітчизняному законодавству у сфері науки та інновацій бракує системності і спрямованості на вирішення проблем інтенсифікації процесів трансферу знань і технологій. Так, із Закону “Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічну діяльність” поступово були вилучені норми, які передбачали стимулювання науки і підтримки її з боку промисловості. виправленню ситуації мали б сприяти Закони України “Про наукову і науково-технічну діяльність”, “Про інноваційну діяльність”, а також закони на підтримку створення та функціонування технопарків. Однак на практиці положення всіх цих законів під час формування державних бюджетів ігноруються. Отже, можна констатувати, що чинна законодавча база не вмотивовує винахідників, дослідників і потенційних реципієнтів результатів наукових розробок в об’єднанні їх зусиль, що мало б передбачати своєчасне передавання на взаємовигідних умовах потенційним реципієнтам нових знань, продуктів та технологій з метою забезпечення їх продуктивного використання.

З метою покращення стану справ у сфері трансферу технологій для успішної комерціалізації інновацій варто використати кращий досвід інших країн. Так у США передавання технологій регулюється законами Бея-Доула, “Про регулювання експорту”, “Про федеральний трансфер технологій”, “Про торгівлю і конкурентоспроможність”. Ними визначають порядок використання технологій, координують патентну, науково-технічну та промислову політику. Зокрема, закон Бея-Доула об’єднує закони про патентні процедури в університетах і малому бізнесі, про роз’яснення торговельних марок та указ президента США “Про полегшення доступу до науки і технологій”. У результаті університети отримали право на патентування, трансфер і комерціалізацію результатів НДДКР і стимули для трансферу технологій, а інвестори стали зацікавленими у фінансуванні процесів комерціалізації. У Франції законом про інноваційні розробки розширили права університетів у сфері трансферу технологій та ліцензійної діяльності, дозволивши їм залучати

приватні компанії для комерціалізації нових розробок. Також вони отримали право на безпроцентні позики на строк до 6 років у розмірі 50 % від вартості проекту, які підлягають поверненню лише у разі успішної реалізації інноваційного проекту. В Японії відповідно до закону про університети їм надали статус незалежного адміністративного органу, що сприяло стрімкому зростанню кількості поданих ними заявок на об'єкти промислової власності та договорів про передавання технологій у промисловість [10]. Отже, в цих країнах у сфері трансферу технологій державні та науково-технологічні організації все більшою мірою стають партнерами. Державні органи забезпечують дотримання національних інтересів, створюючи сприятливий інвестиційний клімат, а наукові й дослідницькі організації та бізнес забезпечують комерціалізацію інновацій.

Вітчизняним законодавством передбачено забезпечення розвитку інноваційної інфраструктури (інноваційних центрів, наукових і технологічних парків, технополісів, бізнес-інкубаторів, центрів трансферу технологій, інноваційних кластерів, венчурних фондів), а також першочерговий розгляд заявок на винаходи і фінансові пільги. Однак питання розвитку інноваційної інфраструктури слід розглядати у нерозривній єдності із створенням національної та регіональних інноваційних систем. Національна інноваційна система (НІС) створює умови для формування науково-технічного потенціалу країни, центральне місце в якій відводиться фундаментальній та прикладній науці як виробнику інновацій. Однак для її повноцінного функціонування важливо сформувати регіональні інноваційні системи (РІС). Саме на регіональному рівні, враховуючи наявний науковий й виробничий потенціал та завдання інноваційного розвитку доцільно вибудовувати ефективну систему трансферу технологій. У РІС сконцентровані суб'єкти інноваційної діяльності, носії знань і механізми їх використання, на принципах кластерної моделі, яка об'єднує відповідні банки даних щодо можливостей інноваційних систем для розроблення програм розвитку регіону. Активізація процесів інвестиційно-інноваційного розвитку у сучасних умовах відбувається за рахунок створення умов для ефективного функціонування кластерних мереж.

Сьогодні в Україні відсутня скоординована взаємодія між елементами інноваційної системи, що приводить до втрати довіри інвесторів. Тому особливу увагу необхідно приділити діяльності структур, що зв'язують інвесторів, розробників інновацій, місцеві та регіональні органи влади, інноваційні структури і суб'єкти господарської діяльності з метою координації їх дій для отримання очікуваних результатів у ході комерціалізації результатів наукових розробок.

Саме РІС мають стати інституційною базою для розвитку інноваційної економіки в якості середовища, в якому відбуваються створення, відбір та комерціалізація інновацій. І. Яненкова створення РІС асоціює реалізацією певного комплексного проекту. Вона пропонує виявляти коло зацікавлених інститутів і організацій і сформувати керуючий комітет. Другим етапом (рівнем) є розроблення стратегії промисловості регіону, формування кластерів, промислових груп, галузей на основі виділення науково-технологічних напрямків розвитку регіону (протокластерів), а також налагодження діяльності експертних центрів, які мають володіти достовірною інформацією про нові технології й ринки, оцінювати ефективність і затребуваність розробок, забезпечувати можливість обміну досвідом та сприяти реалізації кращих інноваційних проектів. Це свого роду центр стратегічного розвитку, що дає експертну оцінку й визначає напрямки розвитку й взаємодії. Третій етап передбачає реалізацію інвестиційних програм зі створення нових і модернізації існуючих елементів кластера. Виходом із кризової ситуації в Україні може стати створення центрів колективного доступу до нових технологій. Такі інжинірингові центри зможуть надавати нові технології відразу декільком підприємствам, сприятимуть підвищенню їх конкурентоспроможності у результаті скорочення строків проектування і оптимізації витратків [11, с. 341]. Однак подібні структури можуть успішно функціонувати лише за умов розуміння провідного значення інновацій у реформуванні економіки та їх інкорпоруванні до складу інноваційних кластерів.

Проте неефективність наявної системи трансферу технологій призводить до розривів у ланцюжку "наука-виробництво", незатребуваності результатів наукової та науково-технічної діяльності і є основною перешкодою на шляху створення РІС. Все це веде до втрати конкурентних позицій на ринку високотехнологічної наукомісткої продукції, обсяг якого оцінюється у 2 трлн. 300 млрд. дол. Основними бар'єрами на шляху інновацій в Україні є низька конкурентоспроможність та інноваційна

активність регіонів, відсутність сприятливого інвестиційного клімату, неналежне інформування про інноваційний потенціал нових наукових розробок.

Глобалізація дає змогу регіонам випереджати розвиток своєї країни за рахунок ефективної взаємодії із сусідніми територіями інших держав. При цьому формуються нові господарські зв'язки і мережеві системи взаємодії сторін. Регіони стають повноправними учасниками глобальної конкуренції за ресурси.

Ринок інноваційних продуктів в Україні характеризується різким зниженням попиту на інновації, неплатоспроможністю вітчизняних споживачів, конкуренцією на внутрішніх ринках з боку іноземних фірм – постачальників технологій. Тому для підвищення конкурентоспроможності економіки країни за орієнтир слід обрати постіндустріальну економіку інноваційного типу, стрижнем якої повинна стати економіка “знань”. Серцевиною стратегічного плану розвитку вітчизняної економіки повинно стати створення високотехнологічних виробництв на основі проривних інноваційних технологій за науковими напрямками, в яких Україна має або потенційно може мати наукові доробки світового рівня.

Чинна в Україні система державних наукових і науково-технічних програм (ДНТП) не забезпечує тісні й продуктивні коопераційні зв'язки між науковими організаціями, освітніми закладами і підприємствами. Фінансування ДНТП зведено до мінімуму, а мізерні кошти розпошені серед великої кількості дрібних проектів, не пов'язаних єдиною системою цілей у межах програм. Це унеможливує вирішення комплексних міжгалузевих і міждисциплінарних проблем і створення новітніх технологій учасниками інноваційного процесу. Тому важливо докорінно змінити цю систему підтримки інноваційної діяльності.

Концептуальна модель інноваційної стратегії України, запропонована Л. Федуловою [12], передбачає інтеграцію в міжнародну інноваційну систему і включає такі напрямки, як інноваційна освіта, ефективне державне управління, результативна наукова сфера, інноваційний бізнес, інноваційна інфраструктура, високотехнологічне виробництво, система інтелектуальної власності. Успішна реалізація цих напрямків передбачає залучення представників бізнесу, науки й освіти, громадських, благодійних і експертних організацій у створення консультативних рад. Ці ради мають сприяти розробленню державних цільових та інноваційних програм і оцінювати ефективність їх реалізації. Координація діяльності зацікавлених сторін у галузі підтримки інновацій дасть змогу максимально ефективно використовувати наявний потенціал у цій сфері.

Стратегічному партнерству сторін, їх взаємній довірі, кооперації зусиль, обміну досвідом і розвитку місцевих ініціатив сприяє кластерна модель регіонального розвитку. Кластери створюють умови для підвищення конкурентоспроможності економіки регіону, поживленню економічних процесів завдяки обміну інформацією, інноваціями та капіталом. Їх діяльність дозволяє поєднати науково-технологічний, інноваційний та виробничий потенціали промисловості. Промислові кластери інноваційного спрямування формують новий клас високотехнологічних і наукоємних виробничих систем, які використовуючи переваги спеціалізації, дозволяють отримати значний синергетичний ефект в економіці. Завдяки “ефекту переливу” (spill-over) і тіснішому контакту зі споживачами та іншими компаніями виникають можливості створення й поширення нових ідей та технологій і серед учасників кластеру, і за його межі.

Згідно з дослідженнями датських експертів, компанії, які стають учасниками кластерів, мають вчетверо більше можливостей підвищити інноваційну активність, ніж ті, що розвиваються поза межами мережевих об'єднань, виконуючи в такий спосіб точки інноваційного зростання в економіці країни. Ключові переваги кластерної політики у промисловості полягають у зміні структури промислового виробництва завдяки зростанню частки наукоємних і високотехнологічних виробництв; підвищенні інноваційної активності підприємств завдяки розвитку кооперації між науково-дослідним та виробничим секторами і зростанні інвестиційної привабливості учасників кластерів; усуненні диспропорцій у розвитку регіонів. Реалізація кластерних ініціатив у розвинених країнах відбувається за допомогою механізмів електронного урядування та конкурсного підходу (calls approach), який передбачає збір пропозицій потенційних учасників з подальшим відбором кращих проектів та учасників майбутніх кластерів з відповідних напрямів і надання їм фінансової

та організаційної підтримки держави. Типова європейська державна програма надає фінансову та організаційну підтримку 12–20 кластерам, членами яких є від 600 до 5000 учасників, має щорічний бюджет близько 5–10 млн. євро та розрахована на період від 3 до 10 років [13].

Проте особливих успіхів наша країна на цьому шляху не домоглася. В Україні відсутні офіційні нормативно-правові документи і програми кластерного розвитку регіонів, цей процес має хаотичний характер із самостійною ідентифікацією і структуризацією кластерів без урахування пріоритетів соціально-економічного та інноваційного розвитку і окремих регіонів, і країни загалом.

Забезпечити технологічний прорив з майбутнім виходом на нові ринкові ніші дозволяють інноваційні кластери, які являють собою цілісну систему підприємств та організацій з виробництва інноваційного продукту, що передбачає весь інноваційний ланцюг від розвитку фундаментальної наукової ідеї до виробництва та дистрибуції готової продукції.

В Україні є всі передумови для розвитку інноваційних кластерів у високотехнологічних секторах на основі наявних технопарків та індустріальних парків. Так науковий парк “Київська політехніка” має необхідний потенціал для створення кластеру біотехнологій і систем спеціального та подвійного призначення; технополіс “П’ятихатки” у м. Харкові – кластеру ядерних технологій; індустріальні парки у Розівці та Соломоново (Закарпаття) – кластерів електронної промисловості та автомобілебудування. Розвиток інноваційних кластерів вимагає забезпечення фінансування діяльності технопарків з бюджету відповідно до досвіду таких країн, як Франція, Великобританія, Німеччина, де частка бюджетних асигнувань у фінансуванні технопарків становить від 62 до 78 %, а у Бельгії – майже 100 %. В Україні ж подібні інноваційні структури змушені самостійно фінансувати свою діяльність, що не дає змоги усунути глибокий розрив між виробництвом, наукою та освітою. Це значно знижує можливий потенціал розвитку, оскільки співробітництво інноваційних підприємств має переважно прикладний характер і не спрямоване на створення принципово нової продукції [14].

Поширенню інновацій сприяють інноваційні мережі, за допомогою яких здійснюють пошук потенційних комерційних партнерів. Мережі сприяють скороченню трансакційних витрат, зв’язаних із передаванням нового продукту з науково-технічної у господарську сферу. Мережі трансферу технологій дозволяють наблизити науку і бізнес, сприяючи розкриттю потенціалу комерціалізації. Особливо ефективними є кластерні мережі, які об’єднують наукові та/ чи індустріальні парки, де держава бере на себе зобов’язання з фінансової підтримки їх діяльності. При цьому знижуються реальні витрати бізнесу, що дозволяє створити інвестиційний клімат, привабливий для іноземних інвесторів.

У бюджеті розвитку Львівської області на 2015 рік на розвиток індустріальних парків передбачено виділити по 200 тис. грн на розроблення проектно-кошторисної документації для парків “Яворів” та “Новий Розділ”. Цих грошей є явно недостатньо для якісного обґрунтування проектних рішень у сфері науки і дослідних виробництв (достатньо згадати, що на розроблення проекту будівництва арени “Львів” австрійській компанії “Альпіна” було проплачено 40 млн. грн при валютному курсі 8 грн за долар). У Львівській обласній державній адміністрації очікують, що на будівництво цих парків можна буде залучати кошти із державного бюджету.

Деякі технопарки зараховують до наукових парків, зокрема, “Київська політехніка”, “Текстиль” на базі Херсонського національного технічного університету, “Агротехнопарк” Національного університету харчових технологій і “Яворів” Національного університету “Львівська політехніка”. З ними співпрацюють венчурні та інвестиційні фонди, які часто виступають інвесторами окремих стартап-проектів. У той же час в Україні технопарки та наукові парки практично не отримують державних замовлень, що явно дисонує з досвідом розвинених країн, де держава зацікавлена в діяльності подібних структур і активно стимулює інноваційну діяльність.

Практика функціонування зарубіжних суб’єктів інноваційної інфраструктури демонструє, що близько 80 % подібних установ у Європі не є самоокупними, а залежать від державного фінансування (див. таблицю) [15, с. 54].

Структура джерел фінансування суб'єктів інноваційної інфраструктури в ЄС [15, с. 54]

Джерела фінансування	Питома вага, %
ЄС та інші міжнародні агенції	22
Федеральні та регіональні органи влади	46
Банки та інші бізнес-структур	14
Кошти університетів та наукових організацій	5
Інші джерела	13
Всього	100

Для зміни ситуації у сфері науки та інновацій необхідно змінити сприйняття процесів розвитку як наперед визначеної траєкторії руху вперед і постійного зростання за рахунок традиційних підходів і технологій. Завжди треба мати на увазі циклічність процесів розвитку і необхідність ведення постійної підготовки для своєчасного технологічного переоснащення і сфери виробництва та надання послуг, і соціальної сфери. І провідне значення у цих процесах має інтелектуальний капітал, нарощування та удосконалення структури якого і має стати основним завданням усіх учасників інноваційного процесу.

О. Собко зазначає, що капітал знань організації (“Know-how Organization Capital”) представлений у межах компетенцій, які має підприємство, зокрема серед складових елементів вміщує історію підприємства, організаційний досвід, комп'ютерні програми, стандарти вирішення потреб клієнтів тощо. У той же час в умовах “нової економіки” збільшується значення позабалансової інформації, яка визначає перспективний напрям у розвитку концепції інтелектуального капіталу підприємства і стає фундаментальним чинником у забезпеченні стратегічного розвитку суб'єктів господарювання [16, с. 91]. У сучасних умовах саме інтелектуальна складова стає основним виробничим ресурсом, який забезпечує капіталізацію суб'єкта господарювання. Облікова концепція інтелектуального капіталу підприємства Л. Едвінсона орієнтує його на інноваційний розвиток, створює можливості для оцінювання інтелектуального капіталу і перетворення останнього у фінансовий капітал [16, с. 100].

Домінуючим у прийнятті управлінських рішень стає вартісно-орієнтований підхід, який націлює підприємство на ефективне використання ресурсів, створення конкурентних переваг і підвищення інвестиційної привабливості. Так за даними news.finance.ua 12 жовтня 2015 р. було встановлено новий світовий рекорд угод з поглинання: Dell викупує EMC за \$67 млрд. по \$33,15 за акцію, що на 28 % більше від останніх котирувань на біржі, з метою збільшення обсягів продажів і зміцнення конкурентних позицій на швидко зростаючому ринку ІТ. У той же час в Україні не приділяють належної уваги питанням створення інтелектуального капіталу, який є джерелом формування нематеріальних активів. Частка капітальних інвестицій у формування нематеріальних активів підприємств протягом багатьох років залишається мізерною на рівні менше ніж 4 %, у той час як частка нематеріальних активів компаній розвинених країн сьогодні сягає третини їх загальної капіталізації, а у високотехнологічних галузях може становити і 70–80 %.

Проаналізувавши стан справ у сфері інноваційної діяльності, можна з певністю стверджувати про необхідність вжиття екстраординарних заходів із його покращення, активізувавши зусилля, спрямовані на пошук конкурентів у сфері інновацій та забезпечення ефективної взаємодії учасників інноваційного процесу. Важливо зосередити увагу на стимулюванні інноваційної активності. Матеріальна зацікавленість може стати дієвим стимулом активізації участі працівників у створенні та впровадженні інновацій лише тоді, коли розмір винагороди буде співвідноситись з результативністю інтелектуальної праці, а отже, реально стимулюватиме виконавців. Так рівень оплати праці в інноваційній сфері США у 2,5, в Японії у 2,7, в Швеції – у 2,1 рази вищий, ніж у промисловості [17, с. 186]. В Україні ж оплата інтелектуальної праці недостатньо мотивує її активізацію, а отже, слід спрямувати максимум зусиль на виправлення такої ситуації. При цьому необхідно чітко розуміти, що капітал не прийде у сферу наукових досліджень і розробок без радикального підвищення фінансової привабливості участі інвесторів у розробленні та реалізації інноваційних проектів, які відзначаються високим рівнем ризику.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Для розвитку інноваційної діяльності необхідно створити конкурентне середовище у сфері вітчизняної науки та інноваційного бізнесу. Учасники інноваційного процесу повинні мати належну підтримку держави і можливості прийняття самостійних рішень щодо участі в реалізації конкретних проектів. Важливо налагодити ефективну систему трансферу технологій на основі розвитку РІС, інноваційних кластерів та інших структур, що забезпечують інформування та взаємодію учасників інноваційного процесу. Домінуючим у прийнятті інноваційних управлінських рішень має стати вартісно-орієнтований підхід. Подальші дослідження будуть зосереджені на розробці конкретних інструментів стимулювання активності науки і бізнесу щодо їх залучення у процес реалізації ефективних інноваційних проектів.

1. Філюк Г. М. Інституціональні чинники формування конкурентного середовища в Україні у контексті глобального розвитку / Г. М. Філюк. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. – 2013. – Вип. 28, Т. 1. – С. 11–19.
2. Шульгіна Л. М. Інноваційний розвиток підприємств: формування стратегій: монографія / Л. М. Шульгіна, В. В. Юхименко; Нац. техн. ун-т України “КПІ”. – К.: Uninvest PrePress, 2015. – 212 с.
3. Інновації і маркетинг – рушійні сили економічного розвитку: монографія / за ред. д.е.н., професора С. М. Ілляшенка. – Суми: ТОВ “Друкарський дім “Панірус”, 2012. – 536 с.
4. Стратегічне управління національним економічним розвитком: монографія: в 2 т. / за заг. ред. О. В. Кендюхова. – Донецьк ДВНЗ” ДонНТУ, 2013. – Т 1. – 338 с.
5. Лазаренко Ю. О. Передумови запровадження відкритих інновацій у підприємницькому секторі України / Ю. О. Лазаренко. – “Молодий вчений” № 12 (15), грудень 2014 р. – С. 179–183.
6. Черваньов Д. Пріоритетні напрямки реалізації відкритих інновацій в Україні / Д. Черваньов, Л. Названова. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. – № 136. – 2012. – С. 4–7.
7. Huang F. Does Open Innovation work better in regional clusters? / F. Huang, J. Rice. – *Australasian Journal of Regional Studies*. – 2013. – Vol. 19, No. 1. – P. 85–120.
8. Lindqvist G. Organising Clusters for Innovation. Lessons from City Regions in Europe. CLUSNET Final Report / Göran Lindqvist & Örjan Sölvell. *Clusters & Cities Network (CLUSNET)*. 2011. – 58 р.
9. Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій” / *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2013, № 47, ст.644.
10. Ярошевська Т. В. Аналіз законодавства ЄС та окремих технологічно розвинених закордонних країн у сфері трансферу технологій / Т. В. Ярошевська. – *Юридичний науковий електронний журнал*. – 2015. – № 3. – С. 86–89.
11. Яненко І. Г. Організаційно-управлінські ресурси інноваційного розвитку економіки: методологія та практика: монографія / І. Г. Яненко. – Нац. акад. наук України, Держ. установа “Ін-т економіки та прогнозування”. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. – 378 с.
12. Федулова Л. І. Концептуальна модель інноваційної стратегії України / Л. І. Федулова // *Економіка і прогнозування*. – 2012. – № 1. – С. 87–100.
13. Ковальов А. В. Інноваційні кластери промисловості України. Проблеми та шляхи їх рішення Теоретичні і практичні аспекти економіки / А. В. Ковальов // *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. – 2013. – Вип. 2(1). – С. 129–135.
14. Шовкалюк В. С. Кластери та інноваційний розвиток України. Створення та функціонування інноваційних кластерів / В. С. Шовкалюк // *Інформаційно-аналітичні матеріали Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: http://www.dkni.gov.ua/images/stories/Stvor_ta_funk_klasteriv.pdf.
15. Інноваційний розвиток підприємства: навч. посіб. / за ред. П. П. Микитюка. – Тернопіль: ПП “Принтер Інформ”, 2015. – 224 с.
16. Собко О. М. Інтелектуальний капітал підприємства: концептуалізація-функціонування-розвиток: монографія / О. М. Собко. – Тернопіль: Крок, 2014. – 360 с.
17. Харів П. С. Аналіз стану інноваційного розвитку промислових підприємств та шляхи його стимулювання / П. С. Харів, П. П. Микитюк // *Економічний аналіз*. – 2014. – Т. 16. – № 2. – С. 187–195.